Kulturutskottets betänkande

1976/77:15

med anledning av motioner om restaurering och underhåll av kyrkobyggnader

Motionerna

Utskottet behandlar i detta betänkande följande motioner, vilkas behandling på förslag av kulturutskottet i betänkandet 1975/76:42 uppskjutits till 1976/77 års riksmöte, nämligen

1975/76:1332 av fru Fredgardh (c) och herr Gustafsson i Stenkyrka (c) vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär

1. att riksantikvarieämbetet förordnas som huvudman för i motionen nämnda restaurerings- och underhållsarbeten,
2. att särskilda medel ställs till förfogande för kostnadskrävande projekt av kulturhistoriskt värde,

1975/76:1359 av herr Nordin m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär föreskrifter för restaurering och underhåll av kyrkobyggnader,

1975/76:1364 av herr Olsson i Sundsvall (c) och fru Tillander (c) vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär att frågan om statligt stöd för restaurering och underhåll av kyrkobyggnader till de församlingar för vilka dessa kostnader är höga i förhållande till skatteunderlaget utreds,

1975/76:1368 av herrar Schött (m) och Danell (m) vari hemställs att riksdagen begär en skyndsam utredning om statsbidrag till underhåll och restaurering av Gotlands kyrkor.

I *motionen 1975/76:1332* framhålls att det är ett kulturhistoriskt riksintresse att bevara och väl underhålla Gotlands historiskt värdefulla, i många fall unika medeltida kyrkobyggnader. För många församlingar, särskilt de små, är kyrkounderhållet en kännbar ekonomisk belastning. En god hjälp har man haft av arbetsmarknadsstyrelsen som lämnat bidrag av sysselsättningsskäl, men styrelsen har nu aviserat att bidrag i fortsättningen endast kan lämnas med 33 %, i vissa kommuner 40 %. Det blir därför ofta så stora merkostnader för församlingarna att de inte själva kan svara för dem. Stora kulturvärden kan då gå till spillo. En restaurering kan också vara så tekniskt komplicerad att en församling inte själv klarar av den. Det behövs statsbidrag, lämpligen genom riksantikvarieämbetet, som också kan ställa erforderlig sakkunskap till förfogande. Detta bör inte utesluta att man även använder sig av beredskapsarbeten. Riksantikvarieämbetet bör vara huvudman för ifrågavarande restaureringsarbeten.

Till stöd för yrkandet i *motionen 1975/76:1359* framhålls bl. a. följande.

Restaurering och underhåll av kyrkobyggnader utgör en stor belastning för många församlingars ekonomi. Bidrag utgår med alltför blygsamma belopp. Riksantikvarieämbetet ger i vissa fall bidrag och arbetsmarknadsstyrelsen kan bidra genom beredskapsarbeten. Det är i första hand mindre och ekonomiskt svaga församlingar som har stora problem när det gäller kyrkobyggnaders underhåll och eventuella restaurering.

Motionärerna anser att samhället i större utsträckning måste bära ansvaret och avser då med "samhället" uppenbarligen staten. I motionen åsyftas tydligen både kyrkor som faller under fornminneslagens bestämmelser dvs. övergivna kyrkor ("ödekyrkor") och kyrkor som är i bruk. Beträffande de sistnämnda avses vidare alla kyrkor oavsett deras större eller mindre intresse ur kulturminnessynpunkt.

I motionen *1975/76:1364* uttalas bl. a. dels att större resurser bör ställas till riksantikvarieämbetets förfogande för underhåll av kyrkor, dels att ett nytt statligt stöd bör införas till förmån för församlingar som i förhållande till sina ekonomiska resurser har höga kostnader för underhåll av kyrkobyggnader.

Vad slutligen beträffar *motionen 1975/76:1368* betonas i denna att det är en riksangelägenhet att de gotländska kyrkorna inte får förfalla utan bevaras i gott skick. Statsbidrag till underhåll och restaurering bör kunna utgå.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat yttranden över motionerna från *riksantikvarieämbetet.*

Av ämbetets yttrande över motionerna 1975/76:1332 och 1975/76:1368 inhämtas bl. a. följande.

Riksantikvarieämbetet vitsordar de gotländska kyrkornas kulturhistoriska betydelse och redovisar i en särskild promemoria de vård- och underhållsproblem som är förknippade med kyrkornas bevarande. Ämbetet betonar också att det för många församlingar är omöjligt att finansiera stora restaurerings- och underhållsarbeten.

En inventering av kyrkornas tekniska tillstånd såvitt gäller byggnadsstomme och ytskikt (men ej inventarier och uppvärmning) har påbörjats och beräknas bli färdig nästa år. Förhoppningen är att den skall kunna läggas till grund för en kostnadsberäkning och för en planering av underhållsåtgärder samt att den skall bidraga till en bättre överblick i fråga om behov av material och kunnig arbetskraft.

Inventeringen bör kunna redovisa några av förutsättningarna för en kontinuerlig restaureringsverksamhet beträffande öns kyrkor. Ur kulturminnesvårdens synpunkt är det angeläget att den kunniga arbetskraften – till vilken de äldre arbetstagarna ofta hör – kan ges stadigvarande arbete med

underhålls- och restaureringsarbeten så att deras kunskaper tillvaratas och förs vidare. Arbeten av denna typ bör således ej enbart vara beroende av kortsiktiga sysselsättningspolitiska ställningstaganden.

En viktig förutsättning för ekonomiska stödåtgärder från statens sida måste enligt ämbetets uppfattning vara en planering som utgår från en övergripande syn på underhållsarbetena. Huvudmannaskapet för planering och prioritering bör ligga på regional nivå, medan tillsyn, granskning och bidragsfördelning utförs centralt. För det regionala arbetet bör en sammanvägning ske mellan de kyrkliga, kulturminnesvårdande och sysselsättningspolitiska synpunkterna. Önskvärt vore att till den regionala verksamheten kunna knyta byggsakkunnig, som kan ge de enskilda församlingarna erforderlig hjälp i samband med projektering och upphandling.

Ämbetet delar motionärernas synpunkter i vad avser behovet av bidrag till kyrkornas underhåll. Det är ur kulturminnesvårdens synpunkt angeläget att vårdinsatserna blir kontinuerliga, varför en fast organisation borde finnas med uppgift att leda arbetena på olika nivåer. Med hänsyn till att regeringen tillkallat sakkunniga för utredning om formerna för stödåtgärder för vård och bevarande av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, i vilken utredning även kyrkorna skall behandlas, anser ämbetet att även motionerna bör överlämnas till utredningen för beaktande.

Ämbetet betonar vidare att det akuta vårdbehovet är mycket stort och ger exempel på små församlingar där underhållsarbeten som beräknas kosta omkring 1 milj. kr. är aktuella. Ämbetets anslag, som skall tillgodose kulturminnesvårdens behov i hela landet, är ej av den storleksordningen att annat än mindre bidrag kan lämnas, exempelvis till projektering eller till vissa detaljåtgärder. Ämbetet anser det synnerligen angeläget att medel ställs till förfogande för att avhjälpa akuta underhållsbehov i väntan på de ovannämnda utredningarna samt klarlägganden i frågan om förhållandet kyrka–stat.

För de akuta underhållsbehoven kan särskilda medel för Gotlandskyrkor tillställas ämbetet såsom föreslagits i motionen 1975/76:1332. Den ovan skisserade modellen för huvudmannaskapet kunde därvid träda i funktion. Länsarbetsnämnden på Gotland har dock redan en fungerande organisation och en för dessa speciella arbeten kunnig arbetsledning. Ämbetet kan, med hänsyn härtill och till det kortsiktiga perspektivet, även tillstyrka en lösning enligt motionen 1975/76:1882 där arbetsmarknadsstyrelsen står som huvudman.

I yttrande över motionerna 1975/76:1359 och 1975/76:1364 har riksantikvarieämbetet anfört i huvudsak följande.

De bidrag riksantikvarieämbetet kunnat ge till kyrkor för vård och underhåll har i första hand gått till vården av de kyrkliga inventarierna samt till att möjliggöra ett bibehållande av traditionella material. Ämbetets anslag är så små att bidrag inte kan utgå i någon större utsträckning. Det är inte

heller realistiskt att tänka sig att skattesvaga församlingar utan stöd kan klara renoveringar i den utsträckning som flertalet kyrkobyggnader och dess inventarier kräver. Ämbetet delar alltså motionärernas synpunkter i vad avser behovet av bidrag till kulturhistoriskt värdefulla kyrkor i bl. a. skattesvaga kommuner. Ämbetet framhåller att det ur kulturminnesvårdens synpunkt är angeläget att vårdinsatserna kan ges kontinuerligt. Det bör därför finnas en fast organisation med uppgift att leda arbetena på olika nivåer. Man bör ha en planering som utgår från en helhetssyn på underhållsarbetena. Huvudmannaskapet för planering och prioritering bör ligga på regional nivå, medan tillsyn, granskning och bidragsfördelning utförs centralt. Ämbetet finner det angeläget att de i motionerna framförda synpunkterna behandlas inom den nyligen tillsatta utredningen om formerna för stödåtgärder för vård och bevarande av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Utskottet

Av de fyra motioner som utskottet behandlar i detta betänkande gäller två – nämligen motionerna 1975/76:1332 och 1975/76:1368 – frågor om huvudmannaskap och kostnadsansvar beträffande restaurering och underhåll av kyrkorna på Gotland, medan de båda andra, 1975/76:1359 och 1975/76:1364, gäller frågan om kostnaderna för restaurering och underhåll av kyrkobyggnader över huvud taget.

Vad först beträffar de båda förstnämnda motionerna får utskottet erinra om den i år tillkallade utredningen angående formerna för stödåtgärder för vård och bevarande av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Det problemkomplex som motionärerna aktualiserat skall enligt meddelade direktiv övervägas av denna utredning som därvid skall beakta också de överläggningar som f. n. pågår mellan företrädare för staten och svenska kyrkan om förhållandet mellan stat och kyrka. Detta innebär att det i sistnämnda motion framställda utredningsyrkandet redan är tillgodosett. Utskottet avstyrker därför motionen 1975/76:1368.

Utskottet är väl medvetet om de gamla Gotlandskyrkornas utomordentligt stora kulturhistoriska värde och likaså om de allvarliga ekonomiska problem som kyrkornas underhåll och restaurering många gånger medför för församlingarna. Utskottet anser att det behövs ett samlat grepp om hela det problemkomplex som bevarandet av ifrågavarande kyrkor utgör. Detta kräver ekonomiska, organisatoriska och tekniska överväganden och utskottet är därför i dagens läge inte berett att tillstyrka yrkande 1 i motionen 1975/76:1332 om förordnande av riksantikvarieämbetet som huvudman för de i motionen avsedda restaurerings- och underhållsarbetena.

Yrkande 2 i samma motion innebär att riksdagen hos regeringen skall begära att särskilda medel ställs till förfogande för kostnadskrävande projekt av kulturhistoriskt värde. Utskottet, som i sitt betänkande 1975/76:35 be-

handlat frågan om medelsanvisningen för innevarande budgetår under anslaget Vård och underhåll av fornlämningar och kulturhistoriskt värdefulla byggnader, anser sig inte böra tillstyrka att riksdagen gör den av motionärerna önskade hänvändelsen till regeringen. Utskottet avstyrker alltså motionen 1975/76:1332, yrkande 2.

De båda motionerna 1975/76:1359 och 1975/76:1364 gäller – som förut nämnts – de ekonomiska problem som är förknippade med restaurering och underhåll av kyrkobyggnader över huvud taget. Båda motionerna siktar till att åstadkomma en ekonomisk lättnad för de församlingar som i förhållande till sina ekonomiska resurser har stora kostnader för restaurering och underhåll av sina kyrkor.

Utskottet avstyrker även dessa båda motioner med hänvisning till dels nyssnämnda utredning, dels överläggningarna om stat och kyrka.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen avslår motionerna 1975/76:1332 och 1975/76:1368,
2. att riksdagen avslår motionerna 1975/76:1359 och 1975/76:1364.

Stockholm den 23 november 1976

På kulturutskottets vägnar
GEORG ANDERSSON

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Andersson i Lycksele (s), Sundman (c), Nilsson i Agnäs (m), Leander (s), Eriksson i Ulfsbyn (c), Green (s), fru Frænkel (fp), fru Johansson i Uddevalla (s), herrar Norrby (c), Sörenson (s), fru Diesen (m), herr Alsén (s), fru Göthberg (c), herrar Bladh (s) och Richardson (fp).